

regula Sti. Augustini» oder «Sti. Benedicti viventes» meisterhaft zu tarnen. Schäfer scheint die zahlreichen «präregulären Kommunitäten», also aus sich selbst entstandene formlose Gemeinschaften die sich dann gewöhnlich von selbst eine Regel suchten, ohne weiteres als Kollegiat- und Kanonissenstifte zu bezeichnen. Der Übergang eines Kanonissenstiftes zum Cistercienserorden ist überhaupt nicht bekannt.

Auch ein Irrtum bezüglich des Prämonstratenserordens tritt in Erscheinung: Seite 29 behauptet der Verf.: «... die Prämonstratenser lebten große Teile des Jahres als Pfarrer in den ihnen unterstellten Gemeinden, fern von ihrem Kloster». Das hört sich an, als ob man die Chorherren «auf Zeit» hinausgeschickt hätte. Das war nicht der Fall, sie wurden auf Abruf auf ihre Pfarreien exponiert; allenfalls kam es vor, dass wenn eine Kirche excurrendo versehen wurde, der damit beauftragte Chorherr mitunter einige Tage der Woche dort verbrachte.

N. BACKMUND, O. Praem.

C.M. BERTI, O.S.M. - I.M. CALABUIG, O.S.M., *Saggio di Prece Eucaristica per le festività mariane*. Roma, Edizioni «Marianum», 1967, 46 p.

Liturgia romana non gaudet canone mariali. Momentum tamen cultus genuini erga B.M.V., quem auctores opusculi huius detegere censent in documentis Concilii Vaticani II — praesertim in Constitutione Dogmatica Lumen Gentium — necnon locus eximior eiusdem Deiparae in historia salutis, eos induxit ad componendam precem eucharisticam marialem. Auctores iam antea publici iuris fecerunt: *Due progetti di canone eucaristico per il rito romano nella luce ecumenica*: Eph. Lit., 81 (1967) 3-69.

Canon iste marialis oportet sit christologicus. Historia salutis ampliori modo evolvitur. Praemissa introductione in qua auctores motiva et criteria indicant in conficiendo canone mariali, prex ipsa sub triplici forma proponitur: sub forma sollemni, seu longiori et magis completa; sub forma media, seu aliquatenus abbreviata; sub forma simplici, seu ad synthesim veluti redacta. Duae formae proponuntur in textu latino et in versione italica; forma simplex latine tantum exhibetur. Textus formae longioris illustratur notulis e Sacra Pagina et capite octavo constitutionis «Lumen Gentium». Ipsi Auctores consci videntur extensionis et prolixitatis canonis in forma sollemni et afferunt uti argumentum: «Un Canone di una o due pagine condurrebbe ad una Messa recitata in quindici minuti, con poco frutto e poca edificazione del Popolo di Dio» (p. 8). Mihi tamen videtur per liturgiam Verbi in missis B.M.V. incommodum hoc vitandum esse et hoc in casu magis organice. Sicuti Liturgia Verbi sese refert ad Eucharistiam, ita forsitan cooperatio Deiparae in Oeconomia Salutis melius evolveretur in synaxi Verbi Dei in ordine ad canonem qui oportet maneat in genere christologicus. Momentum Epicleseos,

scilicet petitionis Spiritus Sancti in oblationem seu sacrificium et in participantes bene sublineatur.

Auctores liturgiam novo exemplari canonis locupletarunt. Faxit futurum ut alia quoque experimenta euchologiam occidentalem ditiores adhuc reddant.

C. CAALS, O. Praem.

R. STEENSMA, *Vroomheid in hout en steen. Middeleeuwsche kerken in Noord-Nederland*. 160 blz. Uitg. : Bosch & Keuning, Baarn.

De ondertitel zegt ons waarover het gaat in deze sympathieke studie. En de boventitel voegt er zeer gelukkig bij dat er hier « Vroomheid » voor ogen wordt genomen. In de Inleiding (blz. 5) wordt dit nog eens beklemtoond : schrijver wil vooral die facetten van die middeleeuwsche kerken belichten, « welke in meerdere of mindere mate iets van de middeleeuwsche geloofswereld weerspiegelen ... Het gaat er om iets van de beleving van deze kerken en hun achtergrond onder woorden te brengen, en zo mogelijk op de bezoeker over te dragen ». Worden meer bepaald behandeld : de ontwikkeling van het grondplan der kerken; middeleeuwsche kerkbouw in Noord-Nederland; het kerkinterieur; beeldende kunsten. Dit alles natuurlijk in bondige woorden; daar de tekst slechts (kleine lettertype) 48 blz. beslaat. De uiteenzetting is klaar en overzichtelijk; biedt de nodige en gewenste inlichtingen en beschrijvingen. En is steeds erop bedacht dat een kerk een gebouw is, opgericht om de « vroomheid » te bevorderen. Daarna komen vele foto's. Hiervoor werd rijkelijk geput uit de centrale fotodienst der rijksuniversiteit te Groningen. Een bewijs leveren ze dat alhoewel « door beeldenstorm en verwaarlozing veel verdwenen is, er toch genoeg bewaard bleef om een tocht langs deze kerken tot een ontdekkingsreis vol verrassingen te maken ...; getuigen van het diepgewortelde geloofsleven in de middeleeuwen ». Een leerrijke studie, zonder twijfel; die het louter-geschiedkundig belang ervan werkelijk overtreft.

J.B. VALVEKENS, O. Praem.